

Marjovszky Tibor

MEGJEGYZÉSEK AZ ÓSZÖVETSÉG GYERMEKKÉPÉHEZ

A teológiai diszciplínák művelőiben egy bizonyosan közös: kimondva-kimondatlanul szeretnék, ha egy-egy bibliai fogalom az adott szakterületen egységes képet mutatna, így megnyugtatóan lehetne nyilatkozni arról, mit tanít az Ószövetség az adott kérdésről. Erről a vágyról – az utolsó 100-150 évre visszatekintve mindenképpen – le kell mondanunk. Nem csak az ószövetségi bibliai teológia atomizálódott, de a polihisztorok, a minden részterületet áttekinteni képesek kora is lejárt. Tisztességesnek még leginkább a mozaikmódszer tűnik, azaz az apró darabok szemügyre vétele után, néhányat összeillesztve, van esély arra, hogy valami olyat fogalmazzunk meg, ami nem csak korrekt – bár már ez is igen kívánatos és jó eredmény lenne –, hanem hasznos is anélkül, hogy csupán valami furcsa készletet nyújtana a reménybeli felhasználóknak. Különösen igaz ez itthon, ahol talán az elvárások is lényegesen különböznek a Lajtán túliaktól. Ezért merészkedik a jelen szándék csak a megjegyzésekig.

A szótáron innen

Bár a lutheri mondásnak, miszerint ‘*Vera theologia est grammatica*’ – azaz ‘*A valódi teológia nyelvtan*’ – igen nagy a vonzereje, száz százalékgig nem adhatunk igazat neki, már csak azért sem, mert ha ezt tennénk, kimondva-kimondatlanul azt sugalmaznánk, hogy aki jó grammatikus, az egyben jó teológus is. Ez messze nincs így, de annyi viszont vitathatatlan, hogy az igazán tisztességes teológia hozzá van kötve a Szentírás eredeti nyelveihez, mert ezek nélkül olyan légtornászhoz lesz hasonlónvá, aki a semmiből rugaszkodik el, s ugyanolyan semmibe érkezik, s eközben még a trapézt is ellopták.

A számunkra fontos fogalmak, életkori szakaszok szerint:¹ Elválasztott újszülött (גמול)

¹ JANOWSKI, Bernd: *Anthropologie des Alten Testaments, Grundfragen – Kontexte – Themenfelder*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2019, 104.

gâmuil pt.pass. גמול, Zsolt 131,2; Ézs 11,8. 28,9). (Nem érdektelen, hogy nőnemű végződéssel jelent például jótéteményt is, de ezt a szótárak külön szócikként tárgyalják.) Apró gyermek, aki még nem képes önállóan járni (תף *taf* 5Móz 1,39). Még nem elválasztott csecsemő (יונק *jônék* [12x] Zsolt 8,3; 4Móz 11,11; 5Móz 32,25). Fiú (עויל *'a'wil* Jób 19,18; 28,21.). Csecsemő mint a vén ellentéte (עול *'ul* Ézs 65,20). Apró, szoptatós gyermek (עולל *'olel*), a gyök jelentése: 'szürcsöl'. Hímnemű szoptatós gyermek (ילד *jelad* 1Móz 37,30; Ézs 9,5; Zak 8,5). Nőnemű szoptatós gyermek (ילדה *jaldá* Zak 8,5).² Hímnemű/nőnemű gyermek (ילדים *j'ladim* 1Móz 30,26; 2Móz 3b). Házasságra érett fiú, fiatalember (נער *na* 'ar 1Móz 19,4; 20,21). Házasságra érett leány (נערה *na* 'ar 1Kir 1,2-4; Eszt 2,2k).

A vallások, mitológiák, egyes rítusok gyakran termékenységközpontúak. Az utódok célja, küldetése, az utánuk való vágy formái nagy tarkaságban követhetőek. Előzetesen azonban nem árt néhány gondolat s példa arról: mi van, ha nincs? Pontosabban fogalmazva: hogyan vélekedik az Ószövetség – és környezete – a terméketlenségről, a gyermekáldás elmaradásáról?

A gyermek a folyamatosság, a dolog természetes rendje. Hiány vagy törés ezen a renden/rendben, nyomasztó, s a meddő (עקרה *'qāra*) anyára nézve leértékelő, elmarasztaló. Ráhel irigyli nővérét, és így panaszkodik Jákóbnak saját gyermektelensége miatt, s a konklúzió több mint rémisztő: Adj nékem gyermekeket, mert ha nem, meghalok (מתה אנכי *mēta 'ânokī*).³ A kifejezés értelmező fordítása jobb értelmet adhat: Halott vagyok [akkor]. A későbbi – zsidóságon belüli – magyarázatok is az irányba mutatnak, miszerint a gyermektelen olyan, mintha halott lenne (lásd Rásit ehhez a helyhez). A hagyomány szerint négy dolog számított egyenlőnek a halállal:³ a gyermektelenség (1Móz 30,1), a vakság (JSir 3,6⁴), a lepra (4Móz 12,12⁵) és a nincstelenség (2Móz 4,19⁶). Ebben nem különbözik az Ószövetség sem a környező kultúráktól. Egy lényeges dologban azonban igen: hiányoznak azok másutt elterjedt mágikus rítusok, praktikák, eszközök, amelyekkel megkísérlik orvosolni ezt a defektust. Az egyik legerősebb tilalom a mágiával való bárminemű érintkezésre vonatkozik. Egyetlen lehetőség marad nyitva, az imádság. A gyermek kérhető, de nem kikényszeríthető. Így érthető Ráhel panaszára Jákób indulatos válasza: 'Avagy Isten vagyok-e én (החתת אלהים אנכי *h'atbat 'lohim 'ânokī*), ki megtagadta tőled a méhnek gyümölcsét. Isten nem helyettesíthető, kizárólagos hatalmában lévő dolgok nem bitorolhatók. Érdekes, hogy a Talmud is beszél három olyan „kulcsról”, amelyeket Isten magának tartott fent, s még követekre, a prófétákra sem bízott rá: Az anyaméh megnyitása

² Második jelentésben két helyen 'házasságra érett leány'-t is jelent (1Móz 34,4; Jóél 4,3†).

³ *bNed* 64b.

⁴ Sötét helyekre ültetett engem, mint az örökre meghaltakat.

⁵ Kérlek, ne legyen olyan Miriám, mint a holt, amelynek húsa félig megemésztetik, mikor kijő az ő anyjának méhéből.

⁶ Eredj, térj vissza Egyiptomba; mert meghaltak mindazok a férfiak, akik téged halálra kerestek. A Talmud ugyanezen a lapon (64b), korábban ezt a kijelentést úgy magyarázza, hogy nem valódi halálról van szó, hanem a Mózeszel szemben egykor ellenségesek ekkorra már nem csak vagyonukat, hanem társadalmi pozíciójukat is elvesztették.

(של חיה *šal ḥajja*), az eső megadása (וַשֵּׁל גְשָׁמִים *[uʃ]šal g'sámím*) s a halottak feltámasztása (תְּחַיֵּית הַמֵּתִים *t'ḥijjat hammétím*).⁷ Valójában mindhárom az étellel kapcsolatos, még az eső is, amely életet/termékenységet támaszt.

Jellemző az alapfogalmak megoszlása is: A 'gyermek' kifejezés közel 5600 előfordulása furcsa nemek szerinti megoszlást mutat. Fiú (בֶּן *bén* [cca. 5000]), lány (בת *bat* [cca. 600]). Ez nem merő statisztika csak, hanem olyan tény, amely világosan mutatja a teológiai súlyozást is az első javára. Az, hogy ez nem mindig volt primér szándék, fel-felbukkanó jelzések mutatják, mint például az ősatyaciklus elején, ahol kezdetben világos a női irányító szerep, a maga stratégiájával, szinte egyedüli befolyásával.

A családon belül⁸

A kezdeti történetek (nagy)családtörténetek. Ez meghatározza a gyermek(ek) helyét, feladatát. Ilyen értelemben a gyermek első helyen a folytonosságot képviseli. Hiányát Ábrahám is felpanaszolja (1Móz 15,2-3). A szövetség isteni ígéréteben az utód – a föld mellett – annak egyik tartópillére. A meglévő vagy éppen hiányzó gyermek háttással bír a szülő, de legfőbbképpen az anya társadalmi helyzetére is a családon belül s a nagyobb közösségben egyaránt. Így veszt tekintélyéből a gyermektelen Sára Hágárral szemben, aki ugyan sokkal hátrébb áll a rangsorban, hiszen az előbbinek szolgálója. A helyzet azonban radikálisan megváltozik, amikor Hágár megfogam, s fiat szül (1Móz 16,4). Szülő és gyermek viszonyában a kötelezettségek kétoldalúak és kölcsönösek. Az előbbi gondoskodik a gyermek testi szükségleteiről, de (vallási) neveltetéséről is (Péld 13,24; 19,18; 29,17). Az utóbbi kötelességei a vitathatatlan tiszteletadástól (Péld 1,8; 6,20; 10,1) egészen a megvénült és egyben-másban tehetetlen szülő gyámolításáig és gondozásáig terjed (5Móz 20,12; 5Móz 5,16). A fiak között is kitüntetett helye van az elsőszülöttnak (בְּכוֹר *b'koir*). Övé az atyai áldás (1Móz 27,4), az örökségből kétszeres rész illeti meg (5Móz 21,15-17), a gyermekek felsorolásánál helyzetét gyakran kiemelik (1Móz 25,13; 1Krón 1,13; 2,13). Ez az elgondolás megfelel az asszír törvényi szabályozásnak.⁹ Az elsőszülött felajánlható Istennek, ahogyan minden egyébből is az először létrejövő 'zsenge' is, legyen az állat, növény vagy bármi egyéb termék. Fontos szerepet tölt be a fiú ígérete. A pusztán kívül többször kapcsolódik hozzá előretekintés, prófétai színezetű ígélet arról, mi lesz a születendő gyermek szerepe a kisebb vagy nagyobb közösségben. (Lány születéséről ebben a formában nincs említés az Ószövetségben.) Izsák születésénél (1Móz 21,2-3) Ábrahám számára a nagy néppé létel (1Móz 12,2). Krízishelyzetből szabadító, mint például Sámson (Bír 13,24), vagy az Immánuel-jövendölés (Ézs 7, 13-16), jövendő nagy királyok megjósálása (Salamon 1Krón 22,8-10; Jósias 1Kir 13,2).

⁷ *bSzanb* 113a.

⁸ BIBERGER, Bernd: Sohn / Tochter (AT), in WiBiLex, Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet, www.bibelwissenschaft.de, URL: <https://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/29031/> Utolsó letöltés: 2020. 07. 02.

⁹ VAUX, Roland de: *Hoe de oude Israel leefde*, Deel 1, ,s-Gravenhage, Grollenberg Lucas, Boekencentrum, 1986, 104.

A család

A családot szűkebb értelemben az ‘atyai ház’ (בֵּית אָב *bêt ’áv*) jelöli, ellentétben a nemzetséggel, törzzsel, amelyhez a családok együttesen tartoznak. Kivételek persze mindig vannak, mint például a József-történetben, ahol József maga tesz különbséget: Elmegyek, és hírt viszek a fáraónak. Megmondom neki, hogy testvéreim és apám háza népe (אֶהְיֶה וּבֵית־אָבִי *’ahaj úbêt ’ávî*), akik Kánaán földjén voltak, megérkeztek hozzám (1Móz 46,31). Még cifrább Jefte esete, aki parázna asszonytól (prostituálttól) született, ezután a jog szerinti feleség „törvényes” fiakat is szült Gileádnak, akik azonban kitagadták Jefét az atyai házból, azaz a legális családból, az öröklés törvényes rendjéből: Nem kapsz örökséget *apánk házából*, mert más asszony fia vagy.

Létezik az ‘anyai ház’ is (בֵּית אִמָּה *bêt ’imma*), ide küldi vissza anyósa Rútot (1,8), s ide viszi a hírt Rebeka (1Móz 24,28).

Az apa–fiú kapcsolatot széles skálán mutatja be az Ószövetség, különösen testvérek esetében. Izsák Ézsaut favorizálja Jákób ellenében, mert őt szereti. Ez a szeretet káros is lehet, Dávid így hagyja megtorlatlanul Támárnak Ammon által való megerősökölését (2Sám 13,21). Bár a király ‘felette igen megharaguvék’, de ez a maximum, minden további retorzió nélkül. Az Ószövetség görögre fordítóját (LXX) sem hagyta nyugton a dolog, kötelességének érezte, hogy magyarázatot adjon, ezért a mondatot kibővítette egy indoklással: ὅτι ἠγάπα αὐτόν, ὅτι πρωτότοκος αὐτοῦ ἦν. Azaz, mert szeretete és elsőszülöttje volt.

Különösen a bölcsességirodalomban egy másfajta, erőskező apa s alárendelt fiú képe kerül elének. ‘Aki kíméli botját, gyűlöli a fiát, de aki szereti, idejében megfenyíti’ (Péld 13,21). A ‘fenyíték’ (מוֹסֵר *múšár*) többértelmű: jelent útba igazítást, oktatást, helyes útra térítést is. A gondolatpárhuzam itt a fizikai fenyítést támogatja, de az ellenkezőre is van példa, a gyermek nem csak feladat, hanem jutalom is, három generációra kiterjedő egységet teremt: ‘Az öregek koronája: az unokák, és a fiak ékessége: az atyák’ (Péld 17,6). Az Ószövetség nem szolgáltat jelentős anyagot a „nádpálca pedagógiának”, ellentétben a Mezopotámiában és Egyiptomban a gyermeknevelésről élő elképzelésekkel.

Az anya–fiú kapcsolat is igen intenzív, nem szabad elfelejtenünk, hogy az Ószövetség poligámikus képet mutat, s ott ez természetes. Ennek a viszonyoknak egyik legkoncentráltabb szereplője, az egyik legváltozatosabb életutat bejáró Betsabé, s kapcsolatai különböző helyzetű fiaihoz. Életének és karrierjének állomásai: [1] a dávidi kaland, az első gyermek megfogán (2Sám 11,1-5), [2] beköltözés a palotába, Salamon születése (2Sám 11,27;12,24), [3] közbenjárás Dávidnál Salamon érdekében (1Kir 1,11-30), [4] közbenjárás Salamonnál Adónija érdekében (1Kir 2,17-25), [5] Salamonnal együtt a trónon (1Kir 2,19). A fiak sorsa az anya kezében fut össze, kié így, kié úgy.

A gyermek(ek)ről szóló helyek nem maradnak meg a materiális jelentés szintjén, ezek fele hasonlatokat, képeket használva teológiai mondanivalót hordoz. Érthető, hogy a prófétai és a költői szövegek ebben az összefüggésben sokkal hangsúlyosabbak, mint a történetiek. Néhány példa: mivel az eddigiekből kitűnik, hogy a lányok –

mennyiségileg – lényegesen kevesebb szerepet kapnak, ezért legyen az első példa az övék. Az izraelita gondolkozásban – hasonlóan a nyugatsémi területekhez – a városokat női jelzőkkel s tulajdonságokkal látták el. Ezek közül a két legjelentősebb Jeruzsálem és Sion. A ‘Sion leánya’ kifejezés (בת ציון *bat ʕijjôn*) több szempontból is érdekes. Tartalom szerint a metaforák három jelentésárnyalata különböztethető meg: első a szent város mint szenvedő leány, tele a város panaszával. Itt Jeruzsálem a háború áldozata, elhagyott anya, az özvegy. A másodikban a város a vádlott: a házasságtörő, a hűtlen, a szajha. Azokban a szövegekben, ahol erős az üdvtörténeti kitekintés, a város mint királynő, mint YHWH menyasszonya, sokgyermekes anya jelenik meg. Ha néhány zsoltárhelyet figyelmen kívül hagyunk, akkor elmondható, hogy mindezek a képek, gondolatok egy prófétai könyvre – Jeremiás siralmi – koncentrálnak. Sokkal erősebb az üdvtörténeti vonal akkor, ha egy dinasztia megjövendöléséről van szó. A 2Sám 7,13-ban ezt olvassuk: ő épít házat nevem tiszteletére, én pedig megerősítem királyi trónját örökre. A szöveg szójátékot rejt, hiszen a בית (*bajit*) jelenthet házat – akár templom értelemben is –, de atyai házat is leszármazás értelmében (בֵּית־N.N.), s így a megígért dinasztia nem más, mint a fiak láncolata. A dolgot még hangsúlyosabbá teszi, hogy a szövetségi formula mintájára Isten maga jelenti ki: *Atyja leszek, és ő az én fiam lesz.* (14.v).

A képes kifejezések közül még kettő-három érdemel figyelmet. A Zsolt 89,27-28 a sámueli motívumokat használja fel, felfokozva: *Így nevez majd engem: Atyám vagy, én Istenem, szabadító kősziklám! Én pedig elsőszülöttséggel ajándékozom meg, felséges leszek a földi királyok között.* A király nem csak egyszerű fiú, hanem – amint erről már az előzőekben szó volt – elsőszülött. Ez az elnevezés már egyszer illetve Izrael egészét (2Móz 4,22-23), s ez most a jövőző királyra és dinasztijára száll. A kifejezés nem korlátozódik csak a humán világra, hanem átvitt értelemben a teremtett világ lényeiére is kiterjed. A Tóra így beszél a híres básáni kosokról (בֶּן־בָּשָׂן *b’né básân*), az egy éves bárányról mint az ‘év fiú’-ról (בֶּן־שָׁנָה *ben šāna*). Kizárólag Jób könyvében fordul elő ez a talányos kifejezés: בני שֹׁחַץ *b’né šāḥaš*, ‘büszkeség fiai’ (20,8; 41,26 †), a RÚF mindkét helyen ‘vadállatok’-at fordít, Károli az első helyen – valószínűleg az oroszlánal való párhuzam miatt – ‘büszke vadak’-at, a másodikban ‘ragadozók’-at.¹⁰ További képes kifejezésekben a fiú/fiak egyaránt vonatkozhatnak emberre, tárgyra, természeti jelenségre. Az ismert ézsaiási példázatban (Ézs 5,1k) a termékeny szőlőhegy az ‘olaj fia’ (בֶּן־שֶׁמֶן *ben-šāmen*). Károli érzi a képet, és ‘nagyon kövér’-ként fordítja, a bőséggel, termékenységgel kapcsolva. Az ellenség nyilai a ‘tegez fiai’ (בֶּן־אִשְׁפָּתוֹ *b’né `ašpāto*).

Összefoglalás, távolabbi kitekintéssel

Bár az ószövetségi családképet – s benne a gyermekek helyzetét – egészen leszűkítve is lehet szemlélni, különös figyelmet szentelve például a szocio-geopolitikai szempontoknak, ahogyan azt az utóbbi és a jelen időben is szívesen teszik, itt és most jobbnak

¹⁰ A posztbiblikus irodalomban az oroszlán jelzője, az újhéberben pedig a sasé (Klein s.v.).

és hasznosabbnak tűnik a teológiai szempont, amely szélesebb területre tekint. A család hierarchiájában a csúcson az apa áll mint annak feje s minden tulajdonának birtokosa (4Móz 26, 54-55). Ebből következően övé az irányító szerep (Jer 35, 6-10). Ezt a kemény képet azonban színezik és lágyítják azok a helyek, amelyek a családfő jóakarataról, családja iránti szeretetéről¹¹ (1Móz 25,28; 37,4; 44,20) és kegyességéről (Zsolt 103,13) szólnak. Bár az örökség fogalmának jelentős szerepe van, de ezt – teológiai tartalomban és súlyban – sokszorosan felülmúlják azok a történetek, amelyek az atyai áldást mint egyikét a legfontosabb nem materiális, adható és kapható szellemi javaknak mutatják be (1Móz 27).

A gyermek neveléséről az Ószövetség tágabb értelemben is beszél, mint életvezetési ideális képről, amely mint célt – anélkül, hogy a gyermek fogalmat konkrétan leírná – ezt a képet több generáció számára festi le. Ilyen szempontból sokatmondó a Péld 13,13: 'Aki igazságra (צדקה, *s'dáqá*) és hűségre (חסד *hæszæd*) törekszik, életet, igazságot és megbecsülést (כבוד *kávôd*) talál.' Bár minden bibliafordítás a legjobb értelemet célozza meg, létezik – véleményem szerint – egy értelmező/munkafordítás is, amely ebben az esetben a megadott héber fogalmak alapján plasztikusabb értelmet és jobb megértést eredményez: 'Aki' [vadászként] űzi (רדף *râdaf*) a [szövetségi rend] igazságát és abszolút szolidaritását, az igaznak bizonyul, s [őt megillető] tiszteletet kap. (Fontos látni, hogy az 'űzni' itt pozitív értelmű, s a 'tisztelt' az eredeti értelemben azt a személyt jelölheti, akinek személyisége, szava sokat nyom a latban (כבוד *kávêd*). A fogalom tovább is tágítható, s így elindulva az individuumtól elérkezhetünk Izrael népéhez mint YHWH szövetségbe fogadott fiához, aki története során nevelésre, útmutatásra szorul, de az atyai áldás különböző formáit – néha egyértelmű, máskor rejtélyes eszközök által – tapasztalhatja meg, s igazán – saját történelmére való visszatekintésében – érti/értheti meg. Ez nem csak tekintélyvel alapuló engedelmesség, ha nem a néppel mint szövetségi féllel való teljes szolidaritás, közösségvállalás s együtt vándorlás, a pusztai sátortáborból egészen az Ige (λόγος *logosz*) jánosi együtt lakozásig (ἐσκήνωσεν '*sátrat ver*').

Egy posztbiblikus példa, amely nem is olyan más, de másként

A rabbinikus irodalom család- és gyermekképe – már ami a legszűkebb egységet illeti – nem sokkal különbözik az ószövetségitől, és meglepő módon s keresztyéni modelltől sem sokban – értelmezésében annál inkább. Az 'apa, anya, utód' modell még akkor is uralkodó, ha a poligámia miatt ismétlődhet, fő- és mellékefelekkel/szolgálókkal, különböző státuszú – gyakran egymással harcoló – testvérekkel és féltestvérekkel. Ennyi a formai hasonlóság, az itt következő szövegből pedig világos a különbség is: Amikor ez a kívánatos és elvárt eset nem jön létre, akkor – különböző, s feltételezett helyzetek alapján – elemzi a különböző kiutakat, engedményeket és tiltásokat az anya és az apa számára egyaránt. Az alábbi példa a Misnából való (mJev VI,6). Ez a traktátus (*Jevámót*) a harmadik rendben (סדר *šêdær*) található, amely az

¹¹ SKOLNIK, Fred (ed.): *Encyclopaedia Judaica*, Vol. 6., Dtroit, Thomson-Gale, [é.n.], 692.

‘Asszonyok’ (נָשִׁים *násim*) címet viseli. A sógorházassággal kapcsolatos törvényi szabályokat tárgyalja, elemzi és vitatja meg. ‘Senki sem tarthatja távol magát a sokasodás és szaporodás [parancsától], csak ha [már] van gyermeke’. Sammáj háza ezt mondja: ‘Két fia’, Hillél háza pedig ezt: ‘Egy fia és egy leánya’, mert meg van írva: Férfivá és nővé teremtette őket (1Móz 5,2). Ha egy nő férjhez megy, s tíz évet él együtt a férjével, s [ez idő alatt] nem szül, férjének nincs joga ahhoz, hogy feleségétől [továbbra is] távol tartsa magát. [Ezért tehát] elválik tőle, s asszony pedig ismét férjhez mehet. A második férj jogosult arra, hogy az asszonnal újabb tíz esztendeig együtt éljen. Ha az asszony ezalatt elvetél, akkor [az újabb tíz évet] a vetelés időpontjától kell [újra] számolni. A szaporodás és sokasodás parancsa a férfira nézve kötelező, az asszonyra nem. R. Jóhanán ben Beróka [ezzel ellentétben] ezt mondja: ‘Mindkettőjükről szól az Írás: Isten megáldotta őket, s így szólt hozzájuk: Sokasodjatok és szaporodjatok (1Móz 1,28)’.

Ehhez a Misna – tőle terjedelemben és tartalomban sokban különböző – párdarabja, a Tósefta hozzáteszi (tJev VIII,7): aki ennek a teljesítésétől vonakodik, az sok egyéb mellett a Teremtővel való hasonlóságot is semmibe veszi (מבטל את דמות *mebattél ’et d’mút*).¹² Ez a keresztyén terminológiában az istenképűség egyik eleme.

ABSTRACT

Notes on the Old Testament’s Idea of the Child

The first stories of the Old Testament are (grand) family stories. They determine the place and task of the child(ren). In this sense, a child represents continuity in the first place. The father – son relationship is presented on a wide scale in the Old Testament, especially in the case of siblings. The stories about child(ren) do not remain at the level of material meaning; half of them, using parables and images, carries a theological message. This article seeks to get closer to the Old Testament interpretability of childhood through several biblical (and one post-biblical) examples.

¹² *The Tosefta*, Vol.1., Transl. NEUSNER, Jacob, Peabody, Massachusetts, Hendrickson, 2002, 712.